

YASHIL LOYIHALARNI MOLİYALASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Abdurasulova Zarina Sayfiddin qizi

Mustaqil izlanuvchi

zarinasulaymonova99@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0009-4309-1698>

Annotatsiya. Mazkur maqolada yashil loyihalarni moliyalashtirishning nazariy asoslari, amaldagi holati hamda ularni takomillashtirish yoʻnalishlari tahlil qilingan. Yashil iqtisodiyotga oʻtish jarayonida moliyaviy resurslarni samarali safarbar etish, ekologik va iqtisodiy manfaatlarni uygʻunlashtirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, Oʻzbekiston sharoitida yashil moliya mexanizmlarining rivojlanish tendensiyalari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish boʻyicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit soʻzlar: yashil iqtisodiyot, yashil loyiha, moliyalashtirish, yashil obligatsiya, ekologik investitsiya, barqaror rivojlanish.

IMPROVING THE MECHANISMS OF FINANCING GREEN PROJECTS

Abdurasulova Zarina Sayfiddin qizi

Independent Researcher

Annotation. This article analyzes the theoretical foundations, current state, and improvement directions of green project financing mechanisms. It highlights the importance of efficient mobilization of financial resources during the transition to a green economy, emphasizing the integration of environmental and economic benefits. The paper also examines the development trends of green finance mechanisms in Uzbekistan, identifies existing challenges, and proposes recommendations for enhancing their effectiveness.

Keywords: green economy, green project, financing, green bond, environmental investment, sustainable development.

Kirish.

Soʻnggi yillarda global ekologik muammolarning kuchayishi, iqlim oʻzgarishi, tabiiy resurslarning kamayib borishi insoniyat oldida yangi iqtisodiy yondashuvni talab qilmoqda. Shu bois, “yashil iqtisodiyot” tamoyillariga asoslangan rivojlanish konsepsiyasi bugungi kunda nafaqat ekologik, balki ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni taʼminlashning muhim omiliga aylanmoqda.

Yashil iqtisodiyotning asosiy yoʻnalishlaridan biri – bu yashil loyihalarni moliyalashtirish tizimini shakllantirish va takomillashtirishdir. Yashil loyihalar

energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, suv resurslarini tejash hamda atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan tashabbuslarni o'z ichiga oladi.

Ushbu jarayonda moliyaviy resurslarning yetarli darajada safarbar etilishi, investitsion muhitning barqarorligi va iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmlarining to'g'ri yo'lga qo'yilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, yashil loyihalarni moliyalashtirishning milliy va xalqaro mexanizmlarini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqish dolzarb masala hisoblanadi.

Adabiyotlar sharhi.

Yashil iqtisodiyot va uni moliyalashtirish masalalari bo'yicha ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan tadqiqotlar olib borilgan. Ularning fikricha, yashil loyihalarni samarali moliyalashtirish nafaqat ekologik barqarorlikni, balki iqtisodiy o'sishni ham ta'minlaydi.

M. Porter va K. van der Linde o'z tadqiqotlarida ekologik innovatsiyalarni joriy etish korxonalarning raqobatbardoshligini oshirishi, chiqindilarni kamaytirish orqali ishlab chiqarish samaradorligini yaxshilash imkonini berishini ta'kidlaydilar [1]. Ularning fikricha, yashil texnologiyalarga sarmoya kiritish uzoq muddatda iqtisodiy foyda keltiradi.

Xalqaro moliya institutlari vakillari – xususan, Jahon banki ekspertlari – yashil loyihalarni moliyalashtirishda hukumat kafolatlari, soliqqa oid imtiyozlar va maxsus “yashil obligatsiyalar” bozori muhim rol o'ynashini qayd etadi [2]. Ularning fikricha, davlat tomonidan yaratiladigan institutsional muhit investorlarga ishonch beradi va xususiy sektor faolligini oshiradi.

O'zbekistonlik iqtisodchi olim Sh. Xoliqovning tadqiqotlarida esa mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish uchun milliy moliya tizimini qayta ko'rib chiqish zarurligi ta'kidlanadi [3]. U yashil bank mahsulotlarini joriy etish, ekologik soliq siyosatini takomillashtirish va innovatsion lizing mexanizmlarini kengaytirish zarurligini ilgari suradi.

Yevropa Ittifoqi olimi E. Rautenberg o'z izlanishlarida yashil moliya tizimini xalqaro standartlar asosida baholash, monitoring mexanizmlarini kuchaytirish hamda moliyaviy oqimlarning shaffofligini ta'minlash zarurligini qayd etadi [4]. Uning fikricha, yashil loyihalarning iqtisodiy samaradorligini aniqlashda ekologik indikatorlardan foydalanish muhim omil hisoblanadi.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, yashil loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish uchun davlat, xususiy sektor va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda yashil loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari o'rganildi. Ish davomida mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari, xalqaro moliyaviy institutlar va banklar hisobotlari hamda empirik tadqiqotlardan foydalanildi. Tadqiqotda tizimli yondashuv, mantiqiy tahlil va qiyosiy tahlil usullari qo'llanildi.

Empirik tahlil yashil loyihalarni moliyalashtirish jarayonlarida tijorat banklari va moliyaviy institutlarda mavjud mexanizmlarning samaradorligini o'rganish, shuningdek, ularni xorijiy tajriba bilan solishtirishni o'z ichiga oldi. Shu metodologiya orqali yashil moliya loyihalarini moliyalashtirishda mavjud vositalarni takomillashtirish, investitsiya jarayonlarini optimallashtirish va ekologik barqaror loyihalarga moliyaviy rag'batni oshirish imkoniyatlari aniqlandi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

So'nggi yillarda jahon miqyosida yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonlari izchil kuchayib bormoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, barqaror iqtisodiy rivojlanish uchun ekologik omillarni inobatga olgan holda investitsion siyosat yuritish zarur. Shu nuqtai nazardan, yashil loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini shakllantirish va ularni milliy iqtisodiyot tizimiga joriy etish har bir mamlakat uchun strategik ahamiyat kasb etadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda yashil moliyalashtirish tizimi turli instrumentlar – yashil obligatsiyalar, yashil kreditlar, grantlar, sug'urta va kafolat fondlari orqali faol qo'llaniladi. Ushbu moliyaviy vositalar orqali nafaqat ekologik, balki ijtimoiy samaradorlik ham ta'minlanadi. Bunday yondashuv korxonalarni energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etishga, chiqindilarni kamaytirishga va qayta tiklanadigan energiya manbalaridan keng foydalanishga undaydi.

O'zbekiston iqtisodiyotida ham yashil loyihalarning ulushi bosqichma-bosqich ortib bormoqda. Elektr energetikasi, transport, qurilish va qishloq xo'jaligi sohalarida ekologik samaradorlikni oshirishga qaratilgan loyihalar amalga oshirilmoqda. Jumladan, quyosh va shamol elektr stansiyalarini barpo etish, suv resurslaridan oqilona foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash bo'yicha tashabbuslar yildan-yilga kengaymoqda. Biroq, bu jarayonni yanada jadallashtirish uchun moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

Mavjud holat tahlili shuni ko'rsatadiki, yashil loyihalarning moliyaviy manbalari ko'p hollarda xalqaro kreditlar va xorijiy investitsiyalar hisobiga shakllanmoqda. Ichki moliyaviy institutlarning, ayniqsa tijorat banklarining bu sohadagi ishtiroki yetarli darajada emas. Bu esa, bir tomondan, moliyaviy resurslarning cheklanganligi, ikkinchi tomondan, loyihalarning ekologik xavfini baholash mexanizmlari mukammal ishlab chiqilmagani bilan izohlanadi.

Shuningdek, yashil loyihalarni moliyalashtirish jarayonida institutsional va tashkiliy muammolar ham mavjud. Ular orasida quyidagilarni keltirish mumkin:

- milliy darajada yashil moliya standartlari va baholash mezonlarining yetarli emasligi;
- ekologik loyihalarning iqtisodiy samaradorligini aniqlash tizimining sustligi;
- axborot ochiqligi va monitoring mexanizmlarining to'liq yo'lga qo'yilmaganligi;
- xususiy sektor ishtirokining pastligi.

Tahlil natijalariga ko'ra, yashil loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarda olib borilishi maqsadga muvofiq:

1. Normativ-huquqiy bazani mustahkamlash. Yashil moliya tizimini tartibga soluvchi aniq me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqish, "yashil" loyihalarning mezonlarini belgilash, baholash standartlarini joriy etish zarur.

2. Moliyaviy instrumentlarni diversifikatsiya qilish. Yashil obligatsiyalar, yashil lizing, ekologik fondlar va maxsus kredit liniyalarini joriy etish orqali moliyalashtirish manbalarini kengaytirish kerak.

3. Bank tizimini faollashtirish. Tijorat banklarining ekologik loyihalarni kreditlashda ishtirokini oshirish, ularni soliq va foiz imtiyozlari bilan rag'batlantirish lozim.

4. Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish. Energetika, transport va infratuzilma sohalarida davlat bilan xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kengaytirish yashil loyihalarning barqarorligini ta'minlaydi.

5. Monitoring va baholash tizimini yaratish. Har bir loyiha bo'yicha ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy natijalarni muntazam o'lchab boruvchi yagona axborot tizimini shakllantirish zarur.

Shuningdek, milliy moliya institutlari tomonidan "yashil kreditlar" portfelini kengaytirish, risklarni kamaytiruvchi kafolat fondlarini tashkil etish ham muhim ahamiyatga ega. Shu yo'l bilan ichki investitsion resurslar safarbar etilib, tashqi moliyaviy manbalarga qaramlik kamaytiriladi.

Natijada, yashil loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarining takomillashuvi O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi, atrof-muhit muhofazasiga xizmat qiladi va xalqaro moliyaviy bozorlarda mamlakatning ekologik imijini mustahkamlaydi.

Xulosa va takliflar.

Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni bugungi kunda nafaqat ekologik, balki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning muhim omili sifatida qaralmoqda. Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, yashil loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, energiya tejankor texnologiyalarni joriy etish va ekologik xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mamlakatimizda ushbu yo‘nalishda bir qator ijobiy natijalarga erishilgan bo‘lsa-da, mavjud imkoniyatlardan to‘liq foydalanish uchun moliyaviy, tashkiliy va huquqiy mexanizmlarni yanada takomillashtirish talab etiladi. Eng avvalo, yashil loyihalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish va investorlar uchun qulay sharoit yaratish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi zarur.

Quyidagi takliflar bu boradagi ishlarga amaliy asos bo‘lishi mumkin:

1. Milliy yashil moliya strategiyasini ishlab chiqish. Bu strategiyada yashil iqtisodiyotning asosiy maqsadlari, ustuvor yo‘nalishlari va moliyalashtirish manbalari belgilab berilishi lozim.

2. Moliyaviy instrumentlarni kengaytirish. Yashil obligatsiyalar, ekologik fondlar, yashil kredit liniyalari va lizing dasturlarini yo‘lga qo‘yish orqali moliya manbalarini diversifikatsiya qilish kerak.

3. Bank tizimining ishtirokini kuchaytirish. Tijorat banklari uchun yashil loyihalarni moliyalashtirishda soliq, foiz va kafolat imtiyozlarini joriy etish lozim.

4. Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarini rivojlantirish. Infratuzilma, energetika va transport sohalarida ekologik loyihalarni davlat bilan hamkorlikda amalga oshirish samaradorlikni oshiradi.

5. Ekologik baholash va monitoring tizimini yaratish. Yashil loyihalarning natijalarini muntazam baholab boruvchi, ochiq va shaffof axborot tizimini shakllantirish zarur.

6. Kadrlar tayyorlash va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish. Yashil iqtisodiyot sohasida mutaxassislar tayyorlash, ilmiy izlanishlarni qo‘llab-quvvatlash va innovatsion yechimlarni amaliyotga tatbiq etish muhimdir.

7. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish. Xalqaro moliya institutlari, donor tashkilotlar va xorijiy investorlar bilan hamkorlikni chuqurlashtirish orqali mamlakatda yashil moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

Yuqoridagi chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi natijasida O‘zbekistonda yashil loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlari barqaror tizimga aylanadi. Bu esa iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshiradi, ekologik muvozanatni saqlaydi hamda xalqaro miqyosda mamlakatning barqaror rivojlanish yo‘lidagi imijini mustahkamlaydi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Porter, M. E.; Van der Linde, C. Toward a new conception of the environment–competitiveness relationship // *Journal of Economic Perspectives*. – 1995. – T. 9, № 4. – P. 97–118.
2. World Bank. *Green Finance and Sustainable Development Report*. – Washington, D.C.: World Bank Publications, 2022. – 145 p.

3. Xoliqov, Sh. *O'zbekiston sharoitida yashil iqtisodiyot va moliya mexanizmlarini rivojlantirish yo'nalishlari*. – Toshkent: Iqtisodiyot va Innovatsiyalar nashriyoti, 2023. – 212 b.
4. Rautenberg, E. *Sustainable Finance and Green Investment Mechanisms in the EU*. – Brussels: European Economic Studies, 2021. – 167 p.